

Daniel Koteluk

PRZEBIEG WERYFIKACJI CZŁONKÓW ZJEDNOCZONEGO STRONNICTWA LUDOWEGO W WOJEWÓDZTWIE ZIELONOGÓRSKIM W 1953 ROKU

W pamięci Polaków okres stalinowski zapisał się jako najbardziej ponury w historii PRL czas dyktatury Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Krytycznie na ten temat wypowiadali się również działacze Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w województwie zielonogórskim, z tą jednak różnicą, że niektórzy wskazywali na rok 1953 jako ten, który był w ich ocenie najbardziej tragiczny nie tylko dla nich samych, ale i dla stronnictwa¹. Niewątpliwie ocena taka była uzasadniona, w tym właśnie roku bowiem wojewódzkie władze ZSL przystąpiły do aktywniejszej niż w poprzednich latach weryfikacji we własnych szeregach. Podjęcie działań weryfikacyjnych wynikało nie tylko z tego, że uzależnione od PZPR stronnictwo nie mogło pozwolić sobie na obecność w swych szeregach tzw. wrogich elementów, ale również z tego, że w poprzednim roku Wojewódzka Komisja Kontroli Stronnictwa w Zielonej Górze za brak sukcesów w tzw. walce

¹ W. K o p e r, praca na konkurs „Życiorys Robotnika”, s. 36, „Życiorys własny robotnika”, Biblioteka Kórnicka (dalej: BK), sygn. 13298; *Moje pierwsze kroki w Stronnictwie Ludowym, a następnie ZSL na Ziemiach Odzyskanych*, s. 4, 6, praca nadesłana na konkurs wspomnień działaczy ruchu ludowego, Archiwum Zarządu Wojewódzkiego Polskiego Stronnictwa Ludowego w Zielonej Górze (dalej: A ZW PSL), b. sygn.; K. P a c h o l c z y k, *Moje czterdziestolecie*, s. 38, „Życiorys własny robotnika”, BK, sygn. 13299; *Praca konkursowa na wspomnienia działaczy ruchu ludowego*, s. 2-3, praca nadesłana...; Protokół nr 37/56 spisany w dniu 29 VII 1956 r. na V Powiatowym Zjeździe Delegatów ZSL w Gubinie, Protokoły z posiedzeń Prezydium, Plenów, Zjazdów Pow. Kom. w Lubsku w latach 1956-1958, A ZW PSL, b. sygn.; Protokół z posiedzenia 3-ego Komisji Rehabilitacyjnej we Wschowie, odbytego w dniu 27 XII 1956 r., Akta dotyczące działalności WKKS i Komisji Rehabilitacyjnych 1951-1957 r.,teczka nr 1, A ZW PSL, b. sygn.; *Wspomnienia [...] z okresu II wojny światowej oraz z okazji obchodów 45 rocznicy powstania Polski Ludowej*, s. 9, praca nadesłana...; S. I g n a r, *W oparciu o człowieka i dla człowieka – o ideologicznych sprawach Stronnictwa*, 11 III 1957 r., i d e m, *Sojusz i samodzielność. Artykuły i przemówienia*, wyb. S. Jarecka-Kimłowska, Warszawa 1983, s. 48-49. W 1953 r. w województwie zielonogórskim do 1 I 1954 r. ukaranych zostało za, jak to określono, „oporność” i za zaleganie z obowiązkowymi dostawami zboża, 1387 chłopów na łączną sumę 1 959 650 zł. Natomiast 26 chłopów trafiło do aresztu, Referat w sprawie zakończenia rozliczenia chłopów z obowiązkowych dostaw zboża za rok 1953 i przygotowania do akcji wiosenno-siewnej, Referaty i przemówienia 1953-1957 r., Komitet Wojewódzki PZPR (1948) 1950-1975 r., Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygn. 1386.

klasowej została poddana miążdżącej krytyce ze strony Głównej Komisji Kontroli Stronnictwa – w lipcu 1952 roku GKKS oceniła, że „WKKS w Zielonej Górze ma bardzo poważne niedociągnięcia w swej działalności oraz że przyjęła całkowicie niewłaściwy styl pracy”. Niedociągnięcia te miały polegać na sporadycznym i bezplanowym funkcjonowaniu Komisji. Oburzenie władz centralnych budził fakt, że WKKS pracowała w niepełnym składzie, niezatwierdzony był też zespół rzeczników, a w dziesięciu powiatach brakowało pełnomocników powiatowych. Natomiast wysyłane do Warszawy plany pracy komisji GKKS określiła jako „twory jednostkowej fantazji”, w których zamiast konkretnych zadań do zrealizowania występowały „ogólniki i czcze deklaracje”. Poza tym, jak to określono, o „niebalsztwie w robocie” WKKS, według GKKS, świadczyło chociażby to, że od marca do maja 1952 roku przesłała ona do Warszawy zaledwie dziesięć kart ewidencyjnych z przeprowadzonych dochodzeń, z tego aż pięć było wypełnionych przez PKW ZSL w Sulęcinie. Taki styl pracy zielonogórskiej komisji zdaniem GKKS dowodził, że w innych powiatach ustała „walka klasowa”, albo też, że członkowie „stronnictwa znaleźli się na takim poziomie doskonałości, że praca kontrolna i wychowawcza” wśród nich nie była już potrzebna². Niewykluczone, że właśnie ta krytyka spowodowała, że ówczesne władze wojewódzkie na Plenum WKW ZSL, odpowiedzialne również za niedociągnięcia w funkcjonowaniu WKKS, uznały za palącą konieczność zajęcia się zagadnieniem czystości szeregów stronnictwa. Dotyczyć to miało zwłaszcza kół gromadzkich, w których znajdowało się rzekomo, według określenia władz wojewódzkich „wiele elementów obcych klasowo i ideologicznie, nierobów i karierowiczów”. W tej sytuacji Plenum WKW ZSL wezwało „wszystkie ogniwa organizacyjne do ponownego wnikliwego przejrzenia szeregów członkowskich, by [w ten sposób – D.K.] pozbyć się wszystkich tych”, którzy przeszkadzali ZSL „w marszu do budownictwa nowego ustroju”³.

Uchwalenie tego dokumentu nie oznaczało jednak, że styl pracy WKKS uległ natychmiastowej zmianie, skoro w maju 1953 roku Prezydium GKKS za zlekcewa-

² *Deklaracja Ideowa Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, 29 XI 1949 r.*, [w:] *Programy stronnictw ludowych. Zbiór dokumentów*, oprac. S. Lato, W. Stankiewicz, Warszawa 1969, s. 398, 400; GKKS do WKKS w Zielonej Górze, 10 VII 1952 r., Korespondencja z GKKS i do GKKS,teczka nr 1, A ZW PSL, b. sygn.; Referat na posiedzenie plenarne WKKS, odbyte w dniu 3 II 1956 r., Protokoły z posiedzeń WKKS,teczka nr 2, A ZW PSL b. sygn.; A. W o j t a s, *Myśl polityczna Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w latach 1949-1962. Studium z dziejów zniwolonego ruchu politycznego*, Toruń 1991, s. 46-48.

³ Sprawy WKKS, b. daty, Korespondencja WKW ZSL w Zielonej Górze z NKW ZSL w Warszawie w sprawach kadrowych w latach 1950-1956, A ZW PSL, b. sygn. Należy zaznaczyć, że autorowi nie udało się ustalić, kiedy Plenum WKW ZSL obradowało, ale jest bardzo prawdopodobne, że w roku 1952 lub 1953, w odpowiedzi na krytykę ze strony GKKS przedstawiciele WKW ZSL w Zielonej Górze, chcąc nie chcąc, musieli bardziej aktywniej niż dotychczas przystąpić do działań weryfikacyjnych w województwie zielonogórskim.

żenie obowiązku sprawozdawczości udzieliło upomnienia starszemu instruktorowi WKW ZSL ds. Kadr i Komisji Kontroli⁴.

Tabela 1

Podjęte decyzje dotyczące wykluczeń, skreśleń lub udzielonych kar wychowawczych wobec członków ZSL w województwie zielonogórskim w 1952 roku

Organ ZSL	Liczba wydanych decyzji
Koła wiejskie	3
WKKS	9
PKW	53
Łącznie:	65

Źródło: Referat na posiedzenie plenarne WKKS, odbyte w dniu 3 lutego 1956 r., Protokoły z posiedzeń WKKS, teczką nr 2, A ZW PSL w Zielonej Górze, b. sygn.

Śmierć Józefa Stalina 5 marca 1953 roku nie doprowadziła do zahamowania działań weryfikacyjnych ZSL, a wręcz przeciwnie, przyczyniła się do ich zaostreżenia, pod koniec marca 1953 roku zostały bowiem wprowadzone zmiany w WKKS polegające na tym, że obowiązki sekretarza WKKS przekazano starszemu instruktorowi WKW ZSL ds. Kadr i Komisji Kontroli. Ponadto zwiększono skład osobowy WKKS. Wspomniane zmiany, jak i kilka innych, miały na celu z pewnością zapewnienie lepszej współpracy wszystkich „ramion działania” WKKS, tj. rzeźników i pełnomocników powiatowych w „walce” o czystość szeregów stronnictwa⁵.

W wyniku otrzymanego pisma z 24 czerwca 1953 roku NKW ZSL władze ZSL w województwie zielonogórskim przystąpiły do przeprowadzenia weryfikacji kół miejskich. Powołane w tym celu Komisje Weryfikacyjne działały z różnym skutkiem. Najlepiej oceniane przez sterników ZSL w województwie zostały komisje w: Strzelcach Krajeńskich, Zielonej Górze, Żarach i Międzyrzeczu. Najgorzej natomiast komisja w Głogowie, ponieważ jej członkowie urządzili swoistego rodzaju „łapankę” na ZSL-owców należących do tamtejszego koła. Usuwani z szeregów stronnictwa ZSL-owcy na mocy decyzji tejże komisji właściwie nie wiedzieli, na jakiej podstawie nastąpiło ich wykluczenie lub skreślenie. Ustalenie jednak ostatecznej liczby wykluczonych i skreślonych osób jest mało prawdopodobne, nie tylko z tego powodu, że niektóre PKW ZSL przesyłały do WKW ZSL podwyższone dane, ale również dlatego, że w sprawozdaniu liczbowym z przeprowadzonej weryfikacji ujęto także osoby wykluczone i skreślone od początku 1953 roku. Pamiętając o tych zastrzeżeniach, można przyjąć, że liczba wykluczonych i

⁴ Uchwała Prezydium GKKS z dnia 18 V 1953 r., Korespondencja z GKKS...

⁵ GKKS do Prezydium WKW ZSL i WKKS (wszystkie), 27 III 1953 r., *ibidem*; J. K a r p i ń s k i, *Wykres gorączki. Polska pod rządami komunistycznymi*, Lublin 2001, s. 53; C. K o z ł o w s k i, *Namiestnik Stalina*, Warszawa 1993, s. 134-138; A. W o j t a s, *op. cit.*, s. 49-52.

Tabela 2

Wykluczeni członkowie ZSL w pierwszym półroczu 1953 roku
ze stronnictwa w województwie zielonogórskim

Lp.	Powiat (miasto wojewódzkie i miasta powiatowe)	Liczba wykluczonych członków ZSL
1.	Głogów	3 ^a
2.	Gorzów Wlkp.	6 ^b
3.	Gubin	12
4.	Krosno Odrzańskie	5
5.	Międzyrzecz	9
6.	Nowa Sól	3
7.	Skwierzyna	2
8.	Słubice	2
9.	Strzelce Krajeńskie	10 ^c
10.	Sulechów	3
11.	Sulęcín	2
12.	Szprotawa	1
13.	Świebodzin	10
14.	Zielona Góra	10
15.	Żary	2 ^d
16.	Żagań	10
Łącznie:		90

^a Jeden z wykluczonych członków ZSL odwołał się do WKKS. W jego sprawie komisja miała się wypowiedzieć na posiedzeniu 3 sierpnia 1953 roku. Niestety autorowi nie udało się ustalić, jak WKKS rozpatrzyła niniejszą sprawę.

^b Dwie sprawy dotyczące wykluczonych ZSL-owców były wyjaśniane, ponieważ okazało się, że zostali oni wykluczeni na zebraniu koła, jak to określono, bez głębszej analizy.

^c Jedno odwołanie się do WKKS wykluczonego z ZSL.

^d Wykluczeni w 1952 roku zostali podani przez PKW ZSL jako wykluczeni w 1953 roku, wcześniej bowiem nie umieszczono ich w zestawieniu wykluczonych w IV kwartale 1952 roku.

Źródło: WKKS w Zielonej Górze do NKW ZSL i GKKS w Warszawie, 31 lipca 1953 r., Korespondencja z GKKS...

skreślonych podczas weryfikacji kół miejskich wyniosła przynajmniej 250 osób. Niewątpliwie główny cel tej weryfikacji polegający na usunięciu z ZSL przedstawicieli inteligencji został osiągnięty, ponieważ stanowili oni wśród wykluczonych i skreślonych ZSL-owców największą liczbę. Jednak nie tylko ich dotknęła ta kolejna czystka, gdyż przy okazji kampanii skupu zboża wykluczono i skreślono 33 chłopów, którzy nie wywiązali się należycie z obowiązków na rzecz państwa polskiego. Ponadto w powiatach: Międzyrzecz, Skwierzyna, Słubice, Wschowa

i Żary pozbyto się z ZSL tych wszystkich mieszkańców wsi, którzy byli wrogo nastawieni do spółdzielczości produkcyjnej⁶.

Dzięki pracy wspomnianych już Komisji Weryfikacyjnych, członków Prezydium WKW ZSL, WKKS, rzeczników i pełnomocników powiatowych WKKS, pracowników etatowych i aktywu ZSL, w opinii władz wojewódzkich ZSL „wzmocniła się jedność organizacyjna [...] szeregów, wzrosła dyscyplina [...] partyjna, autorytet Stronnictwa i aktywność poszczególnych członków, co między innymi spowodowało napływ nowych członków [...] spośród chłopów małych i średniorolnych”. Ocena ta prawdopodobnie nie miała zbyt wiele wspólnego z rzeczywistością, naprawdę trudno bowiem zgodzić się z argumentem, że usunięcie wielu zasłużonych ZSL-owców mogło doprowadzić do wzrostu stanu osobowego stronnictwa. Nie wszędzie jednak weryfikacja przyniosła spodziewane skutki, np. w powiecie Świebodzin Komisja Weryfikacyjna przeoczyła dwóch członków, dopiero bowiem na zebraniu koła zdemaskowano ich i wykluczono „jako wrogów, popleczników andersów i akowców”⁷.

13 listopada 1953 roku GKKS zatwierdziła proponowane już we wrześniu przez WKKS i Prezydium WKW ZSL w Zielonej Górze zmiany w składzie WKKS. Nastąpiła m.in. zmiana na stanowisku przewodniczącego komisji⁸. Był to okres najbardziej aktywnej działalności WKKS w całym 1953 roku. W tym właśnie czasie ZSL w województwie zielonogórskim przystąpiło ponownie do rozprawy nie tylko z tzw. wrogimi elementami, ale i z tymi przedstawicielami aparatu stronnictwa, którzy w jej ocenie zawiedli podczas weryfikacji kół miejskich. Wykluczony został np. sekretarz PKW ZSL w Głogowie za to, że w czasie pełnienia obowiązków wprowadzał „poprzez swoje postępowanie moralność kapitalistyczną” polegającą na tym, że „tolerował on spekulację [...], a nawet ją wspierał wtedy, kiedy jego żona wyłudzała po niskich cenach zegarki od żołnierzy Armii Radzieckiej, a następnie sprzedawała je po wysokich cenach spekulacyjnych”. Ponadto przez cały czas w tajemnicy przed stronnictwem prowadził on „anty ludową robotę

⁶ Końcowa ocena przebiegu weryfikacji kół miejskich ZSL na terenie województwa zielonogórskiego, Protokoły z posiedzeń WKKS...; NKW do Prezydium WKW ZSL, 24 VI 1953 r., Korespondencja z GKKS...; Podstawa do orzeczenia o wykluczeniu z szeregów ZSL w ramach weryfikacji członków kół miejskich ZSL (wzór nr 3 z IX i XII 1953 r.), Akta dotyczące działalności WKKS...; Skład socjalny wykluczonych i skreślonych w ramach weryfikacji członków kół miejskich ZSL (wzór nr 2 z IX i XII 1953 r.), *ibidem*; WKKS w Zielonej Górze do GKKS, 11 IX 1953 r., *ibidem*; WKKS w Zielonej Górze do GKKS, 15 XII 1953 r., *ibidem*; Wykaz członków ZSL wykluczonych i skreślonych w czasie weryfikacji na terenie województwa zielonogórskiego, 6 XII 1953 r., *ibidem*; Wyniki weryfikacji kół miejskich ZSL (wzór nr 1 z IX i XII 1953 r.), *ibidem*; Uchwała Prezydium GKKS z dnia 18 V 1953 r., Korespondencja z GKKS...

⁷ Końcowa ocena przebiegu weryfikacji...; Referat z narady pełnomocników powiatowych WKKS, odbytej w dniu 20 I 1954 r., Protokoły z posiedzeń WKKS...

⁸ GKKS do WKKS z Zielonej Górze, 13 XI 1953 r., Korespondencja z GKKS...; WKW ZSL, WKKS do GKKS w Warszawie, 17 IX 1953 r., *ibidem*.

skierowaną przeciw Partii, Stronnictwu i Władzy Ludowej”, ponieważ „szukał oparcia w elementach kułackich”, a także „demoralizował on młode kadry przez rozpijanie ich”. Poza tym dopiero pod koniec dochodzenia ujawnił, że ma rodzinę w krajach kapitalistycznych, co miało świadczyć o prowadzeniu przez niego jakiejś bliżej nieokreślonej „wrogiej roboty”. Po zgodnym podjęciu, przez zebranych w tej sprawie 23 ZSL-owców, decyzji o jego wykluczeniu ze stronnictwa, jeden z członków WKKS, a zarazem poseł na Sejm PRL, wyraził głęboką wdzięczność dla PZPR, pod jej kierownictwem bowiem i dzięki niej ZSL-owcy mogli zdemaskować wrogów Polski Ludowej takich właśnie, jak usunięty członek stronnictwa. Wkrótce los wyrzuconego z ZSL sekretarza podzielił były starszy instruktor WKW ZSL w Zielonej Górze, gdyż „udowodniono” mu, że m.in. w okresie przedwojennym organizował harcerstwo wychowujące młodzież w duchu kapitalistycznym, a także należał do wojska sanacyjnego. W czasie wojny miał rzekomo współpracować z okupantem hitlerowskim, po jej zakończeniu zaś, jako członek ZSL, wykorzystywał sprzątaczkę oraz doprowadził do utworzenia „klicki kumoterskiej wśród pracowników WKW”⁹. W pierwszej połowie stycznia 1954 roku WKKS i Prezydium WKW ZSL udzieliło wielu kar wychowawczych za niedociągnięcia w pracy na rzecz stronnictwa dla aktywu i członków PKW ZSL w Krośnie Odrzańskim. Odwołano ze stanowiska pełnomocnika powiatowego WKKS za to, że przez cały rok 1953 nie przesłał do WKKS żadnego sprawozdania, nie wyjeżdżał w teren i nie kontrolował pracy aktywu powiatowego, a w czasie weryfikacji kół miejskich nie interesował się w ogóle jej przebiegiem. Natomiast za brak przywiązania należytej wagi „do pozbycia się z szeregów Stronnictwa na terenie powiatu świebodzińskiego elementów drobnomieszczańskich i kułackich” sekretarz PKW ZSL w Świebodzinie otrzymał naganę z ostrzeżeniem. Poddany został również rocznej obserwacji przez wybranego aktywistę ZSL. W razie stwierdzenia przez niego jakichś uchybień w pracy ukaranego, PKW ZSL miał prawo wyciągnąć odpowiednie wnioski, a nawet wykluczyć go ze stronnictwa¹⁰.

⁹ Protokół nr 1/53 z przeprowadzonej rozprawy byłego sekretarza PKW ZSL ob. XY przy obecności aktywu terenowego i powiatowego, 11 XII 1953 r., Protokoły z posiedzeń WKKS i sprawozdania z przeprowadzonych narad pełnomocników, teczka nr 285, A ZW PSL, b. sygn.; Protokół nr 2/53 z przeprowadzonej rozprawy byłego starszego instruktora WKW ZSL ob. XY przy obecności pracowników WKW ZSL, *ibidem*; Sprawozdanie nr 1/53 z przeprowadzonych dochodzeń dyscyplinarnych w stosunku do ob. XY członka ZSL [...], byłego sekretarza PKW ZSL w Żaganiu, a ostatnio w Głogowie, *ibidem*; Sprawozdanie nr 2/53 z przeprowadzonych dochodzeń dyscyplinarnych w stosunku do ob. XY członka ZSL [...], byłego instruktora WKW ZSL, *ibidem*; Usunięty ze stronnictwa były sekretarz PKW ZSL w Głogowie został zrehabilitowany w 1956 r., PK ZSL w Głogowie do WK ZSL w Zielonej Górze, 17 XI 1956 r., Akta dotyczące działalności WKKS...; Sprawozdanie z działalności Powiatowej Komisji Rehabilitacyjnej przy PK ZSL Głogów, 20 VI 1957 r., *ibidem*.

¹⁰ Protokół nr 4/54 z posiedzenia WKKS w Zielonej Górze odbytego dnia 27 II 1954 r., Protokoły z posiedzeń WKKS i sprawozdania...; Sprawozdanie WKKS opracowane na podstawie

Tabela 3

Skład socjalny wykluczonych i skreślonych członków ZSL
w województwie zielonogórskim w 1953 roku (w procentach)

Liczba wykluczeń				Liczba skreśleń			
Inteligencji	Chłopów	Robotników	Łącznie	Inteligencji	Chłopów	Robotników	Łącznie
48	43	9	100	62	22	16	100

Źródło: Ocena działalności WKKS w Zielonej Górze w roku 1953, Protokoły z posiedzeń WKKS,teczka nr 2, A ZW PSL, b. sygn.

W wyniku działalności weryfikacyjnej ZSL w województwie zielonogórskim w 1953 roku największą liczbę wykluczonych i skreślonych stanowiły: inteligencja, rolnicy, a następnie robotnicy (tabela 3). 73% członków wykluczono za obcość klasową i ideologiczną, 16% za przewinienia statutowo-organizacyjne, a 11% za przewinienia etyczno-moralne. Najwięcej decyzji dotyczących wykluczeń, skreśleń lub udzielonych kar wychowawczych podjęły Powiatowe Komitety Wykonawcze ZSL (tabela 4).

Tabela 4

Wykluczeni, skreśleni i udzielone kary wychowawcze dla ZSL-owców
w województwie zielonogórskim w 1953 roku (w procentach)

Organ ZSL	Liczba wykluczonych	Liczba skreślonych	Liczba udzielonych kar wychowawczych	Łącznie
Koło	28	20	30	78
GKW	brak danych ^a	5	23	28
PKW	58	75	40	173
WKKS i WKW	brak danych ^b	–	7	7

^a Od 1 stycznia do 1 grudnia 1953 roku GKW ZSL w dziewięciu przypadkach zadecydowały o wykluczeniu z ZSL.

^b Od 1 stycznia do 1 grudnia 1953 roku WKKS wykluczyła trzech, a WKW ZSL sześciu członków ze stronnictwa.

Źródło: Ocena działalności WKKS...; Zestawienie statystyczne orzeczeń instancji ZSL w sprawach dyscyplinarnych na terenie województwa zielonogórskiego za czas od 1 stycznia do 1 grudnia 1953 r., Akta dotyczące działalności WKKS i Komisji Rehabilitacyjnych 1951-1957 r.,teczka nr 1, A ZW PSL, b. sygn.

dochodzeń dyscyplinarnych w stosunku do pracowników PKW ZSL oraz aktywu powiatowego w Krośnie Odrz., 9 I 1954 r., *ibidem*; Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli w dniu 27 I 1954 r. przez WKW ZSL w stosunku do Kol. XY sekretarza PKW w Świebodzinie, 5 II 1954 r., *ibidem*.

Na znaczny wzrost wykluczeń w porównaniu z 1952 rokiem miała wpływ GKKS, która w trosce o czystość szeregów stronnictwa domagała się, aby Prezydium PKW ZSL zaprzestały skreśleń „zdemaskowanych wrogów”, a powodowały ich wykluczenie na zebraniach kół. Nie bez winy byli też miejscowi ZSL-owcy, którzy dążąc prawdopodobnie do uzyskania jak najlepszych wyników podczas podejmowanych przez nich działań weryfikacyjnych, w wielu wypadkach pomijali stosowanie kar wychowawczych na rzecz wykluczeń lub skreśleń (tabela 5)¹¹.

Tabela 5

Wykluczeni, skreśleni i udzielone kary wychowawcze dla członków ZSL w województwie zielonogórskim od 1 stycznia do 1 grudnia 1953 roku

Liczba wykluczonych	Liczba skreślonych	Liczba udzielonych kar wychowawczych	Łącznie
140	252	116	508

Źródło: Zestawienie statystyczne orzeczeń...

Pozbycie się przez ZSL w 1953 roku znacznego potencjału intelektualnego ZSL stworzyło dla PZPR korzystne warunki pozwalające na dalsze manipulowanie i ograniczanie roli stronnictwa w życiu społeczno-politycznym i gospodarczym kraju. Natomiast dla niektórych mieszkańców wsi, uzależnione od PZPR, usuwające z własnych szeregów działaczy chłopskich stronnictwo było już tylko transmisją partii komunistycznej funkcjonującą na terenie wsi zielonogórskiej¹². Dlatego też wielu z nich wstydziło się swojego członkostwa w stronnictwie lub deklarowało, podobnie jak uczynił to jeden z członków, „iż czeka tylko na Plenum PKW i za taką robotę weźmie legitymację ZSL, i rzuci ją, [ponieważ – D.K.] nie chce [już – D.K.] należeć do Stronnictwa”. Zdarzało się też i tak, że z ust ZSL-owców padały groźby, np. jeden z nich, będąc pod wpływem alkoholu, na zebraniu koła stwierdził, że „jak tylko władza się zmieni to [on – D.K.] z [...] synami pokaże”¹³. Ten

¹¹ Ocena działalności WKKS w Zielonej Górze w roku 1953, Protokoły z posiedzeń WKKS...; Uchwała Prezydium GKKS z dnia 8 VI 1953 r. w sprawie skreślenia z listy członków ZSL, Korespondencja z GKKS...

¹² Protokół z przeprowadzonego zebrania wyborczego w Kołach ZSL w Wymiarkach i Witoszynie Dolnym w dniu 16 I 1957 r., luźne, A ZW PSL, b. sygn.; Stanisław Romanowski – przewod. WK ZSL, *Dalszy rozwój ruchu ludowego to walka o ustrój sprawiedliwości społecznej*, „Gazeta Zielonogórska” 1956, nr 292; A. W o j t a s, *op. cit.*, s. 48-49; *Wspomnienia [...] z okresu II wojny...*, s. 9.

¹³ Protokół nr 1/54 z odprawy pełnomocników powiatowych WKKS odbytej w dniu 20 I 1954 r., Protokoły z posiedzeń WKKS i sprawozdania...; Sekretarz GKW ZSL w Gubinie do WKKS w Zielonej Górze, 21 X 1955 r., Akta personalne ZSL, Gubin 1951-1955, teczek nr 24, A ZW PSL, b. sygn.; Sprawa ob. XY byłego instruktora organizacyjnego PKW ZSL w Międzyrzeczu, 5 I 1951 r., Akta personalne ZSL, Różne 1951-1952, teczek nr 1 (331), A ZW PSL, b. sygn.

spadek autorytetu stronnictwa w oczach mieszkańców wsi, oprócz podejmowanych działań weryfikacyjnych, niewątpliwie przyczynił się do zahamowania wzrostu, a w konsekwencji do spadku stanu liczbowego ZSL w województwie zielonogórskim w latach 1953-1954 (tabela 6).

Tabela 6
Członkowie ZSL w województwie zielonogórskim w latach 1953-1954 (w tys.)

Rok	Liczba członków ZSL	Liczba chłopów w ZSL
1953	7745	5553
1954	7441	5364

Źródło: A. Markiewicz, *Problemy społeczno-polityczne i gospodarcze wsi lubuskiej 1945-1975*, Warszawa 1981, s. 112-113. Za udostępnienie niniejszego opracowania dziękuję Panu prof. dr. hab. Władysławowi Hładkiewiczowi.

Warto dodać, że wielu ZSL-owców bardzo przeżyło usunięcie ze stronnictwa. Jednak dla ówczesnych władz wojewódzkich, zgodnie ze wskazówkami PZPR władz naczelnych ZSL, liczyła się przede wszystkim „stała czujność i troska o czystość szeregów”, ponieważ dzięki niej w wyniku prowadzonej w 1953 roku weryfikacji został poprawiony skład klasowy stronnictwa¹⁴.

Być może brak aktywności WKKS do 1953 roku zgodnej z oczekiwaniami władz naczelnych ZSL wynikał z tego, że niektórzy jej członkowie, zdając sobie sprawę ze szkodliwości ich działalności, unikali zaangażowania się w prace komisji. Jeżeli rzeczywiście tak było, to i tak nie wpływało to na zahamowanie działań weryfikacyjnych w stronnictwie, ponieważ „w okresie tym sprawami podniesienia poziomu ideologicznego członków ZSL i czujnością nad czystością szeregów zajmowało się Prezydium WKW”¹⁵.

Podjęcie przez Prezydium NK ZSL w sprzyjających warunkach, tj. po październiku 1956 roku, uchwały o zawieszeniu Głównej i Wojewódzkich Komisji Kontroli Stronnictwa świadczy o tym, że sami ZSL-owcy negatywnie ocenili wspomniane organy ZSL. Niewątpliwie mieli oni rację, ponieważ funkcjonująca w województwie zielonogórskim WKKS w swej działalności przyniosła tylko szkodę stronnictwu, usunęła bowiem z niego wielu wartościowych ludzi. Poza tym, jako organ ściśle podporządkowany PZPR, niedbający o interesy mieszkańców wsi

¹⁴ Ocena działalności WKKS...; Praca konkursowa..., s. 2; Referat z narady pełnomocników powiatowych WKKS...; Według sekretarza PK ZSL we Wschowie „lata 1950-1953 to budowa spółdzielczości dlatego też rozwój kół ZSL [w powiecie – D.K.] był negatywny”. PK ZSL we Wschowie do WK ZSL w Zielonej Górze, 11 III 1964 r., PK ZSL Wschowa. Dokumenty archiwalne do historii Ruchu Ludowego. Lata 1945-1963, Materiał powielony udostępniony autorowi przez prywatnego właściciela.

¹⁵ Referat na posiedzenie plenarne WKKS, odbyte w dniu 3 II 1956 r...

– zwłaszcza rolników – skompromitowała ZSL w ich oczach. Prowadzona w latach 1956-1957 rehabilitacja usuniętych z ZSL działaczy miała naprawić wyrządzone im krzywdy. Jednak wielu z nich, pamiętając doznane krzywdy, stanowczo odrzucało składane im propozycje dotyczące ponownego wstąpienia do stronnictwa¹⁶.

Daniel Koteluk

DIE MITGLIEDERVERIFIKATION IN ZSL IN DER WOIWODSCHAFT ZIELONOGÓRSKIE

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Jahr 1953 in der Tradition der Partei Zjednoczone Stronnictwo Ludowe ist als ein Jahr einer großer Tragödie bekannt. Diese Beurteilung hat seine Gründe nicht nur in den Ereignissen des Jahres 1953 und im Tod Stalins, aber besonders in neuer Repressionen im ganzen Land. In diesem Jahr begann weitbekannte Mitgliederverifikation auf Grund der gewaltigen, negativen Kritik seitens der Kommission, die für die Kontrolle in der Partei verantwortlich war. Die Initiative kam von der Regionsverwaltung. Vom 1. Januar bis 1. Dezember aus der Partei wurden 392 Personen ausgestrichen. Die größten Schaden trug die Kreisverwaltung der Organisation, weil sie die meisten Entscheidungen über das Schicksal der Mitglieder getroffen haben. Aus der Partei sind viele wertvolle Personen ausgetreten, große Zahl der Intellektuellen. Das erlaubte, dass die PZPR immer mehr an Bedeutung gewann und weitere Manipulationsversuche und Beschränkung der ZSL im gesellschaftlich-politischem Leben des Landes vorbereitete. Seine Rolle hat sich so geändert, dass man sie als eine wertlose Transmission und Verlängerung der kommunistischen Partei im Umgebung von Zielona Góra (Grünberg) betrachtete. Dieser Verlust an Autorität galt für die potentiellen Mitglieder als Schwäche und hat zur Entwicklungshemmung der Partei in den folgenden Jahren (1953-1954) geführt.

¹⁶ S. I g n a r, Referat wygłoszony na IV plenarnym posiedzeniu NK ZSL w dniu 18 X 1956 r., i d e m, *Sojusz i samodzielność...*, s. 32; PK ZSL we Wschowie do WK ZSL w Zielonej Górze, 24 VI 1957 r., Akta dotyczące działalności WKKS...; PK ZSL w Sulęcinie do WK ZSL w Zielonej Górze, 1-2 VII 1957 r., *ibidem*; Protokół z pierwszego posiedzenia Komisji Rehabilitacyjnej odbytego w dniu 21 XII 1956 r., przy udziale szerokiego aktywu, *ibidem*; Sprawozdanie z pracy Powiatowej Komisji Rehabilitacyjnej w Krośnie Odrzańskim, 3 VII 1957 r., *ibidem*; Uchwała Prezydium NK ZSL o zawieszeniu działalności Komisji Kontroli Stronnictwa, Akta Personalne ZSL, Różne...; A. W o j t a s, *op. cit.*, s. 92; Wydział Organizacyjny NK ZSL do Prezydium WK ZSL (wszystkie), 28 XI 1956 r., Akta personalne ZSL, Różne...